مجله اقتصادی
شماره‌های ۳ و ٤، خرداد و تیر ۱۳۹۳، صفحات ٦٤-٥١

نقش مدیریت مالکیت معنوی در توسعه اقتصادی؛ چالش‌ها و راهکارها

عطاءالله رفیعی آتانی
دکترای اقتصاد دانشگاه تهران
rafiei.at@gmail.com

زهره کاکائی
دانشجوی کارشناسی ارشد مدیریت تکنولوژی دانشگاه علم و صنعت ایران
zkakaei@gmail.com

ندا فیاضی
دانشجوی کارشناسی ارشد مدیریت تکنولوژی دانشگاه علم و صنعت ایران
nedafayazi@vu.iust.ac.ir

امروزه دانش و تحقیق و توسعه نقش قابل‌توجه و رو به رشدی در تولید محصولات و خدمات و در نتیجه توسعه اقتصادی کشورها ایفا می‌کند. بدیهی است که حمایت از دانش و نوآوری‌های حاصل از تحقیق و توسعه در بخش‌های گوناگون اعم از صنعتی و هنری‌فرهنگی می‌تواند موجب تشویق پدیدآورندگان نوآوری‌ها شده و به رشد و توسعه اقتصادی کشور در بلندمدت کمک کند. این حمایت از طریق مدیریت حقوق مالکیت معنوی امکان‌پذیر است. در این مقاله تلاش شده تا با استفاده از شیوه مطالعه کتابخانه‌ای و بررسی نوشتارهای داخلی و خارجی، تأثیرات بالقوه این مقررات در توسعه اقتصادی به‌طور اجمال مورد بحث قرار گیرد. همچنین، وضعیت مقررات حقوق مالکیت معنوی در ایران مورد اشاره قرار می‌گیرد. به‌طور کلی می‌توان نتیجه گرفت که اهتمام به مدیریت حقوق مالکیت معنوی اثر مثبت و معناداری بر روی شاخص‌های توسعه اقتصادی کشور دارد. همچنین، در پایان چالش‌های موجود در کشور در ارتباط با حقوق مالکیت معنوی مورد اشاره قرارگرفته و راهکارهایی برای برون‌رفت از آنها پیشنهاد می‌شود.

واژه‌های کلیدی: مالکیت فکری، مالکیت معنوی، توسعه اقتصادی.

۱. مقدمه

اصطلاح Intellectual Property Rights در زبان انگلیسی که معادل حقوق مالکیت فکری در زبان فارسی است، اکثراً در کتب حقوقی فارسی حقوق مالکیت معنوی ترجمه شده است. حقوق مالکیت فکری در معنای وسیع کلمه عبارت است از حقوق ناشی از آفرینش‌ها و خلاقیت‌های فکری در زمینه‌های علمی، صنعتی، ادبی و هنری (بزرگی، ۱۳۸۲). این حقوق به صاحبان آن حق بهره‌وری از

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-11]

فعالیت‌های فکری و ابتکاری انسان را می‌دهد و دارای ارزش اقتصادی است و قابلیت دادوستد دارد، اما موضوع آن شیء معین مادی نیست (صفایی، ۱۳۸۲).

هدف اصلی صاحبان دارایی‌های فکری، به‌ویژه مؤسسات خصوصی، دستیابی به منافع اقتصادی و تجاری هرچه بیشتر به‌وسیله فروش یا انتقال دارایی‌های فکری یا حقوق مالکیت فکری خود است. این مسئله که آن را می‌توان تجاری‌سازی دارایی‌های فکری خواند، به روش‌های مختلف از قبیل ساخت و فروش محصول، سرمایه‌گذاری مشترک و سایر همکاری‌های قراردادی، اعطای لیسانس یا مبادله لیسانس، فروش یا انتقال دارایی‌های فکری و ... انجام می‌گیرد. به‌عبارت دیگر، هدف تجاری‌سازی تبدیل یک نوآوری به یک محصول قابل‌عرضه در بازار برای کسب درآمد و در نهایت سود می‌باشد.

حال، دستیابی صاحبان دارایی‌های فکری به منافع اقتصادی و تجاری مذکور از یک سو به تلاش و مهارت خود آنها در سطح خرد و از سوی دیگر به وجود یک فضا و محیط کلان حامی حقوق مالکیت فکری بستگی دارد. به‌طور قطع، بدون حمایت از حقوق مالکیت فکری با ضمانت اجرای مؤثر، نقض حقوق صاحبان دارایی‌های فکری گسترش یافته و تلاش آنها برای دستیابی به منافع اقتصادی و تجاری دارایی‌های خود تا حد زیادی نقش بر آب می‌گردد. به همین دلیل هم بوده است که کشورها با وضع قوانین و مقررات داخلی و انعقاد و تصویب موافقتنامه‌ها و کنوانسیون‌های گوناگون درصدد ایجاد چنین فضا و محیط مساعدی برای حفاظت از حقوق مالکیت فکری برآمده‌اند. یکی از اقدامات کشورها در این زمینه، تصویب موافقتنامه جنبه‌های تجاری حقوق مالکیت فکری به‌عنوان یکی از ۳ رکن اصلی سازمان جهانی تجارت است. وجود خود این موافقتنامه در سازمان جهانی تجارت نشانگر آن است که قوانین و مقررات کلان مربوط به حمایت از حقوق مالکیت فکری نقش عمده‌ای در دستیابی صاحبان این حقوق به منافع اقتصادی و تجاری آنها دارد (بزرگی، ۱۳۸۸).

مالکیت فکری به ۲ دسته کلی تقسیم می‌شود؛ مالکیت صنعتی که شامل پروانه‌های ثبت اختراع، علائم تجاری و طرح‌های صنعتی است و حقوق نسخه‌برداری که شامل آثار هنری و ادبی مانند رمان‌ها، اشعار و نمایشنامه‌ها، مجسمه‌ها، و طرح‌های معماری است (http://portal.nlai.ir).

از جمله حقوق مالکیت معنوی می‌توان به این موارد اشاره نمود: حقوق مالکیت ادبی و هنری شامل حق مؤلف، حق تکثیر، حق اختراع و امثال آن، حقوق بر مشتری مانند سرقفلی، حقوق مالکیت تجارتی و صنعتی شامل حق تاجران و صنعتگران برای نام، علائم تجارتی و صنعتی و اسرار تجاری (صفایی، ۱۳۸۲).

برخی از حقوقدانان اصطلاح مالکیت‌های فکری را مناسب تشخیص داده‌اند و معتقدند که کلمه معنوی در لغت مقابل مادی و بیرونی می‌باشد؛ حال آنکه منشأ این حقوق فکر و اندیشه و تعقل انسان‌ها است. تعداد دیگری از حقوقدانان اصطلاح حقوق مالکیت معنوی را مناسب‌تر می‌دانند و معتقدند

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-11]

که همه موضوعات مالکیت‌های معنوی الزاماً در اثر فکر و اندیشه ایجاد نمی‌گردد، بلکه برخی از آنها مانند سرقفلی تنها به لحاظ اینکه وجود مادی ندارند در این مقوله جای می‌گیرند (حسینی، ۱۳۹۱).

استفاده از واژه مالکیت فکری حداقل به سال ۱۸۶۷ و تأسیس کنفدراسیون آلمان شمالی باز می‌گردد که در قانون اساسی خود، قدرت قانونی برای محافظت دارایی‌های فکری را به کنفدراسیون اعطا کرد (مجله حقوقی هستینگ آلمان، ۲۰۰۱).

سازمان جهانی مالکیت معنوی در سال ۱۹۷۰ تأسیس شد و در سال ۱۹۷۴ به‌عنوان یکی از آژانس‌های تخصصی سازمان ملل متحد درآمد. طی دهه ۱۹۹۰، بیشتر کشورهای در حال توسعه به‌منظور تقویت حقوق مالکیت معنوی به معاهدات سازمان جهانی مالکیت معنوی پیوستند؛ تبعیت از این موافقتنامه‌ها آثار زیادی بر کشورها به‌ویژه از نظر اقتصادی داشته است (فطرس و همکاران، ۱۳۹۰).

در این مقاله سعی می‌شود که از روش کتابخانه‌ای و استفاده از نوشتارهای مرتبط، نقش مدیریت مالکیت معنوی در توسعه اقتصادی مورد بررسی قرار گیرد و چالش‌ها و راهکارهای آن مطرح شوند. ادامه این مقاله به‌صورت زیر سازماندهی شده است: در بخش ۲، نوشتارهای مرتبط در این زمینه مرور می‌شوند. در بخش ۳ به موضوع نقش حمایت از حقوق مالکیت معنوی در توسعه اقتصادی پرداخته می‌شود. در بخش ۴ به مبانی مشروعیت حقوق مالکیت معنوی پرداخته می‌شود. در بخش ۵ ویژگی‌های حقوق مالکیت معنوی بحث می‌شود. در بخش ۶ وضعیت قوانین حمایت از حقوق مالکیت معنوی در ایران مورد اشاره قرار می‌گیرد و در بخش ۷ نتیجه‌گیری مقاله ارائه می‌شود.

۲. مرور ادبیات

تاکنون مطالعات داخلی و خارجی متعددی در مورد حقوق مالکیت معنوی و نقش آن در توسعه جنبه‌های مختلف اقتصادی انجام شده است که در ادامه به برخی از این مطالعات اشاره می‌شود.

طارم‌سری (۱۳۸۵) در مقاله‌ای تحت‌عنوان "نقش حمایت از حقوق مالکیت فکری در توسعه صادرات با رویکرد زنجیره تأمین" به بررسی دلایل و شیوه‌های حمایت از مالکیت معنوی در صادرات می‌پردازد و چارچوب‌ها و الزامات حقوقی حمایت از مالکیت معنوی در داخل و در سطح بین‌المللی را با توجه به قوانین و مقررات داخلی و همچنین مفاد معاهدات بین‌المللی که ایران به آنها ملحق شده است را بررسی می‌کند. در این تحقیق نقش حمایت از مالکیت معنوی در فعالیت‌های اقتصادی و صادراتی از لحاظ قیمتگذاری، تأمین مالی صادرات، تطبیق محصول با سلیقه بازار، بازاریابی و حضور در نمایشگاه‌های بین‌المللی بررسی می‌شود.

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-11]

فطرس و همکاران (۱۳۹۰) اثر حقوق مالکیت معنوی را بر روی نوآوری در کشورهای اسلامی در حال توسعه بررسی نمودند. آنها از داده‌های کشورهای اسلامی در حال توسعه برای دوره زمانی (۲۰۰۵ – ۱۹۷۵) استفاده کردند و با استفاده از روش اقتصادسنجی داده‌های تلفیقی، موضوع را مورد مطالعه قرار دادند. یافته‌های این پژوهش نشان داد که حمایت از حقوق مالکیت معنوی تأثیرات مثبتی بر روی نوآوری کشورهای اسلامی در حال توسعه دارد.

کانوار و اوانسون (۲۰۰۳) در مطالعه‌ای تحت‌عنوان "آیا حقوق مالکیت معنوی تغییرات فناوری را تحریک می‌کند؟" به بررسی ارتباط بین حقوق مالکیت معنوی و رشد اقتصادی پرداخته‌اند. در این مطالعه الگوی پانلی برای ۲ دوره و ۳۲ کشور مورد استفاده قرارگرفته است. آنها از مقیاسی برای اثر حمایت حقوق مالکیت معنوی روی نوآوری استفاده می‌کنند که از نسبت سرمایه‌گذاری در تحقیق و توسعه و تولید ناخالص داخلی به‌دست می‌آید. نتایج نشان داد که حمایت از حقوق مالکیت معنوی اثر مثبت و معناداری بر روی سرمایه‌گذاری در تحقیق و توسعه دارد و در نتیجه حمایت از حقوق مالکیت معنوی به افزایش نوآوری و بهبود فرایند فناوری کمک کرده و اثرات مثبتی بر روی رشد اقتصادی دارد.

چن و پتی‌تنون (۲۰۰۵) در مقاله‌ای تحت‌عنوان "حقوق مالکیت معنوی و نوآوری درکشورهای در حال توسعه" نشان دادند که محافظت بیشتر از حقوق مالکیت معنوی تأثیر مثبتی بر روی نوآوری در کشورهای در حال توسعه دارد. استحکام مالکیت معنوی با استفاده از شاخص گینارت و پارک (GPI) محاسبه‌شده و نوآوری با استفاده از درخواست پتنت بایگانی شده در اداره پتنت ایالات‌متحده و درخواست شده توسط افراد مقیم کشورهای در حال توسعه اندازه‌گیری شده است. آنها نشان دادند که حفاظت از حقوق مالکیت معنوی می‌تواند از طریق کاهش توانایی برای جعل، نوآوری محلی را افزایش دهد.

لگار (۲۰۰۶) در مقاله‌ای تحت‌عنوان "نوآوری و حقوق مالکیت معنوی در کشورهای در حال توسعه"، نقش حمایت از حقوق مالکیت معنوی بر نوآوری را بررسی کرده است. وی با بررسی ۲۲ کشور صنعتی و ۴۴ کشور در حال توسعه به این نتیجه رسید که اثر حمایت از حقوق مالکیت معنوی بر نوآوری در کشورهای توسعه‌یافته مثبت و معنادار بود، اما در کشورهای در حال توسعه معنادار نبود.

۳. تأثیرات حمایت از حقوق معنوی در رشد و توسعه اقتصادی

اصطلاحات رشد و توسعه اقتصادی ممکن است به‌صورت مترادف استفاده شوند، اما در واقع با هم تفاوت دارند. در رشد اقتصادی متغیرها از نظر کمی مدنظر هستند و تغییرات کیفی را بیان نمی‌کنند. در واقع رشد عبارت است از تغییرات کمی تولیدات ناخالص ملی. در توسعه اقتصادی متغیرها از نظر کیفی مدنظر هستند؛ بنابراین، توسعه در واقع تغییرات کیفی یک جامعه را بیان می‌کند که می‌تواند در

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-11]

رشد تبلور یابد. به این ترتیب توسعه اقتصادی عبارت است از تغییرات کیفی در ساختار اقتصاد یک جامعه و آن دسته از تغییرات بنیادی که بر تولید ناخالص ملی اثر می‌گذارد (ویکی پدیا).

نوشتارهای نظری زیادی در مورد پیش‌بینی اثرات حقوق مالکیت معنوی بر روی توسعه اقتصادی و صنعتی نوشته شده که ابهاماتی را در این راستا ایجاد کرده است. اثر اجرای این حقوق بستگی دارد به اینکه آیا شرکت‌های چند ملیتی محصولات خود را در پذیرنده حقوق مالکیت معنوی افزایش دهند یا نه و همچنین به میزان کاهش فعالیت‌های تقلیدی بستگی دارد.

در طی ۲ دهه و نیم گذشته سیاستگذاران در مورد مزیت‌های اصلاح حقوق مالکیت معنوی بحث کرده‌اند. یکی از موضوعات اصلی در این بحث‌ها این است که حقوق مالکیت معنوی موجب محدود شدن توانایی شرکت‌های محلی برای تقلید تکنولوژی‌های پیشرفته شرکت‌های خارجی می‌شود که این خود به‌طور بالقوه موجب کند شدن پیشرفت اقتصادی می‌گردد. با این وجود، این هزینه‌ها تا حدی از طریق مزیت‌هایی که از افزایش سرمایه‌گذاری و تولید به‌وسیله شرکت‌های چندملیتی حاصل می‌شود جبران خواهد شد.

حقوق قوی‌تر مالکیت معنوی می‌تواند باعث شود که شرکت‌های چندملیتی فعالیت‌های خود را افزایش دهند، محصولات پیشرفته‌تری تولید کنند و نرخ انتقال محصولات موجود خود را به کشورهای پذیرنده حقوق مالکیت معنوی افزایش دهند (براسن تتر و همکاران، ۲۰۱۱).

مالکیت صنعتی به‌عنوان بخش عمده‌ای از مالکیت فکری، از ابتکارات افراد در برابر اشخاص ثالث در محدوده جغرافیایی کشور یا کشورهای محل ثبت در مدت معین‌شده حفاظت می‌کند. حقوق مالکیت فکری در زمینه سرمایه‌گذاری مستقیم داخلی و خارجی، امری اجتناب‌ناپذیر است. رسیدن به افق توسعه علمی و فناوری در سند چشم‌انداز ۱۴۰۴ مستلزم توجه به مقوله مالکیت فکری است که می‌بایست با یک تأمل معنادار از فرصت‌ها استفاده کرد.

سازمان ثبت اسناد و املاک کشور (اداره کل مالکیت صنعتی)، در سال‌های اخیر به‌عنوان متولی ثبت مالکیت صنعتی (اختراعات، طرح صنعتی و علائم تجاری) توانسته است اقدامات متعددی را در زمینه توسعه منابع انسانی و مکانیزه کردن اداره ثبت اختراعات و غیره انجام دهد، به‌طوری‌که قانون علائم تجاری در سال ۱۳۰۴ تصویب شد و در سال ۱۳۱۰ و ۱۳۳۷ تغییراتی در این قانون به‌وجود آمد. در سال ۱۳۳۷ ایران به کنوانسیون پاریس محلق شد. تصویب قانون حمایت از نشانه‌های جغرافیایی کشور (فرش، پسته، زعفران و صنایع غذایی)، الحاق ایران به پیمان (PCT)[1] از دیگر معاهدات مهم در زمینه توسعه مالکیت فکری در کشور است.

1. Patent Cooperation Treaty

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-11]

از دیگر برنامه‌های اداره کل مالکیت صنعتی، آموزش و توسعه منابع انسانی، برگزاری سمینارها، همایش‌های مالکیت فکری در کشور، تلاش در جهت بهره‌گیری از نرم‌افزار ثبت اختراعات IPASS با استفاده از کمک‌های (WIPO)[1] می باشد (کیانی، ۱۳۸۸).

- مزیت‌های اعمال حقوق مالکیت معنوی در توسعه اقتصادی

به‌طور کلی از بررسی نوشتارها می‌توان مزیت‌های اعمال حقوق مالکیت معنوی را به‌صورت زیر بیان کرد:

- حمایت از حقوق مالکیت معنوی موجب می‌گردد که نوآوران در برابر تجاوز و تقلید از تولیداتشان حمایت شوند و از این طریق، آنها سودهای بیشتری از سرمایه‌گذاری خود در تحقیق و توسعه و تولید محصولات جدید به‌دست آورند.
- حقوق مالکیت معنوی از طریق اعطای حقوق انحصاری به نوآوری‌ها و تولیدات حاصل از آنها به نوآوران اجازه می‌دهد که قیمت تولیداتشان را بالاتر از هزینه نهایی تعیین کنند و از این طریق انگیزه‌هایی برای نوآوران در جهت سرمایه‌گذاری در تحقیق و توسعه و در نهایت افزایش اختراعات و نوآوری‌ها ایجاد می‌کند (فطرس و همکاران، ۱۳۹۰).
- حقوق مالکیت معنوی به مخترعان، طراحان، و صاحبان خلاقیت‌ها امکان می‌دهد تا با اعطای مجوز (لیسانس) به دیگران در قبال دریافت حق‌امتیاز، اجازه بهره‌برداری را به دیگران بدهند و این خود یک امتیاز جداگانه، جدای از تولید محصول، برای آنها فراهم می‌آورد (طارم‌سری، ۱۳۸۵).
- پذیرش و تعهد به اجرای قوانین مربوط به حقوق مالکیت معنوی می‌تواند مزیت‌های بین‌المللی به‌همراه داشته باشد. به‌عنوان مثال یکی از شرایط عضویت ایران در سازمان تجارت جهانی، عضویت در موافقتنامه‌های مربوط به حق نسخه‌برداری است (http://portal.nlai.ir). در صورتی‌که یک سرمایه‌گذار دریابد در کشور قوانین حمایت از حقوق مالکیت معنوی ضعیف هستند انگیزه و اعتماد خود برای سرمایه‌گذاری و یا همکاری در طرح‌های نوآورانه برای توسعه کشور را از دست می‌دهد؛ زیرا این احتمال وجود دارد که همه طرح‌ها و خلاقیت‌هایی که در حین کار به‌وجود می‌آید مصادره شود. بنابراین اهتمام به حقوق مالکیت معنوی می‌تواند از طریق افزایش اعتماد بین‌المللی به توسعه اقتصادی یک کشور کمک کند.

۴. مبانی مشروعیت حقوق مالکیت معنوی

برخی منشأ مالکیت را در طول تاریخ زور در نظر گرفته‌اند و گفته‌اند سلطه و قلدری موجب ایجاد مالکیت شده است، اما اگر به عقل سلیم مراجعه نماییم درخواهیم یافت که قبل از آن که سلطه و زور بخواهد مالکیتی

1. World Intellectual Property Organization

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-11]

ایجاد کند، فطرت و وجدان وجود آن را امری انکارناپذیر می‌داند (صدر، ۱۹۷۹). بنابراین، مالکیت ریشه فطری دارد و عقلا بر اساس انگیزه عقلایی آن را اعتبار می‌کنند. به‌عبارت دیگر مالکیت در عالم خارج وجود ندارد بلکه اضافه‌ای که شخص به شیء پیدا می‌کند مالکیت است و آن شیء نیز به اعتبار اضافه‌ای که به شخص پیدا می‌کند مملوک می‌شود. بنابراین در عالم اعتبار موجود است و متعلق آن هم گاهی یک شیء خارجی است که آن را مالکیت مادی می‌نامند و گاهی متعلق آن در عالم خارج وجود ندارد و معلول فکر است که مالکیت معنوی یا فکری می‌گویند (موسوی بجنوردی، ۱۳۷۳). در مورد حقوق فکری و معنوی نیز سیره عقلا بر این بوده که برای آنها ارزش و اعتبار قائل شده‌اند. امروز در تمام جوامع عقلایی و نظام‌های حقوقی دنیا این مسئله جزء حقوقی است که برای آن ارزش قائل هستند و مختص به ذی‌حق است به‌طوری‌که کسی غیر او حق استفاده از آن را ندارد و اگر کسی از این حق بدون اجازه وی استفاده کند هم از نظر عرف، عمل خلاف و ناپسند انجام داده و هم از لحاظ جزایی قابل تعقیب است (موسوی بجنوردی، ۱۳۷۱).

امام خمینی(ره) می‌فرمایند: احکام شریعت و وظایف عملی که در کتاب و سنت بیان شده است در سطح فهم‌های رایج و شناخت‌های بسیطی است که هر فردی از مردمان می‌تواند به حقیقت آنها برسد. به این دلیل بر فقیه لازم است با محاورات عرفی انس داشته باشد و مسائلی را که در میان عرف متداول است بشناسد و از مسائل عقلی و فلسفی و مطالب بازاری اجتناب ورزد. به‌راستی خطاهایی از بزرگان می‌شناسم که به‌دلیل دوری از فرهنگ عرف به آن دچار شده‌اند (یزدانی، ۱۳۸۱).

در یک تقسیم مالکیت ۲ گونه است، مالکیت ذاتیه تکوینیه و مالکیت عرضیه اعتباریه. مالکیت اعتباری به‌واسطه امور خارجیه حاصل می‌شود و رابطه بین فرد و امور خارجیه را عقلا اعتبار می‌کنند. بنابراین یک رابطه حقیقی و ذاتی بین مالک و مملوک موجود نمی‌شود. در مقابل، مالکیت یا سلطنت تکوینی ارتباطی به اعتبار ندارد، بلکه ذاتی اوست. مثل اینکه شخص، مالک اعضا و جوارح خود می‌باشد. مالکیت انسان نسبت به دست و پا اعتباری نیست بلکه قهری و ذاتی است. از طرفی کارهایی که از اعضا و جوارح سر می‌زند و نتایجی که از آنها به‌دست می‌آید خواه یدی خواه فکری یا اختراعات یک انسان، امر جعلی نیست بلکه یک امر ذاتی تکوینی است و به ضرورت وجدان و فطرت انسانی بر این تعلق گرفته است که انسان مسلط بر نفس و اعمالش می‌باشد. بنابراین، کسی که کتابی را تألیف می‌کند نوشته‌اش نتیجه عمل و فکر اوست و مملوک او می‌باشد و تحت سلطنت اوست پس این حق را دارد که دیگری را منع نماید. روایتی در این باب آمده است که حضرت در توقیع شریف می‌فرمایند: فلا یحل لا حد این یتصرف من مال غیره بغیر اذنه (چیت‌سازیان، ۱۳۷۵).

البته به این نحو استدلال (یعنی استدلال به مالکیت ایشان بر حقوق معنوی با تکیه بر مالکیت تکوینی) اشکالی وارد است که این مالکیت محدود است به اینکه فرد تا زمانی بر اعضا و اعمال

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-11]

خود ملکیت و سلطنت دارد که از او جدا نشده‌اند، زمانی‌که جدا شدند دیگر امور خارجیه محسوب می‌شوند ولو اینکه نحوه آن به‌صورت اعتبار عقلایی باشد.

۵. ویژگی‌های حقوق معنوی

– وابسته به شخصیت حقیقی می‌باشد؛ پدیدآورنده یک اثر ممکن است یک نفر یا چند نفر باشند، اما یک شخصیت حقوقی نمی‌تواند پدیدآورنده باشد اگرچه می‌تواند صاحب حقوقی در بهره‌برداری از آن اثر باشد. بنابراین، مالکیت معنوی به جهت متضمن حقوق معنوی بودنش هرگز نمی‌تواند به‌صورت یک کل به طرف دیگر منتقل شود و از حیث اخلاقی اثر همواره با نام پدیدآورنده همراه خواهد بود.

– غیرقابل انتقال بودن؛ به‌موجب قرارداد انتقال حقوق اثر به شخص دیگر(اعم از حقیقی یا حقوقی)، این قسمت از حقوق انتقال نمی‌یابند. دلیل این امر نیز در طبیعت و ماهیت این حقوق است که اقتضای عدم انتقال به غیر را دارد. حتی وراث اگرچه می‌توانند این حق را اجرا کنند، اما اصل حق به ایشان منتقل نشده است و آنچنان که مؤلف می‌تواند نوشته خود را به کلی دگرگون سازد و نظریه‌های مخالف با گذشته بدهد یا آنان را از بین ببرد، بازماندگان او چنین اختیاری را ندارند (کاتوزیان، ۱۳۸۲).

– دائمی بودن؛ طبق ماده (۴) حقوق معنوی پدیدآورنده محدود به زمان و مکان نیست و به مرور زمان نیز ساقط نمی‌شود. بنابراین قانونگذار ایران اگرچه در حقوق مادی حمایت را منحصر به آثاری می‌داند که برای نخستین بار در ایران انتشار می‌یابند، اما در مورد حقوق معنوی این حمایت را به‌طور کامل نسبت به همه آثار اعمال می‌نماید و اجازه تجاوز به آنها را نمی‌دهد.

اقسام حقوق معنوی:

- حق انتشار اولیه
- حق انتساب اثر به مؤلف
- حق اقدام یا حرمت اثر در برابر تغییرات

اکنون جمهوری اسلامی ایران در زمینه حقوق مربوط به مالکیت صنعتی به بخش کنوانسیون پاریس از سازمان جهانی مالکیت معنوی ملحق شده است و این الحاق در سال ۱۳۷۷ به تصویب نهایی شورای محترم نگهبان نیز رسید، اما در حقوق مربوط به مالکیت ادبی و هنری با وجود اینکه علیرغم اختلاف در فتاوای فقها، در داخل کشور این حقوق به رسمیت شناخته شده است و قوانین کم‌وبیش لازم الاجرایی در کشور وجود دارد که آن هم مربوط به پیش از انقلاب می‌باشد (که در ابتدای بحث آمد)، اما در بعد بین‌المللی تاکنون ایران به بخش کنوانسیون برن از سازمان جهانی مالکیت نپیوسته است. عدم پیوستن ایران به این کنوانسیون موجب شده که نویسندگان، مترجمان و محققان داخلی بتوانند آزادانه و بدون

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-11]

پرداخت هیچ وجهی یا اجازه‌ای از صاحب اصلی اثر چه مکتوب و چه الکترونیکی و رایانه‌ای، آن اثر را تکثیر، اقتباس، تحریف و حتی به نام خود ترجمه و چاپ نمایند و البته بسیاری از افراد سایر ملل نیز توانسته‌اند آثار ارزشمند علمی، ادبی، هنری و تحقیقاتی ما را به روش‌های فوق استفاده نمایند که به‌این‌خاطر بارها در مجامع عمومی مسئولین امر مورد سرزنش و توبیخ قرار گرفته‌اند. منشأ عدم الحاق ایران به این کنوانسیون پاسخ استفتایی است که وزیر وقت فرهنگ و ارشاد اسلامی از مقام معظم رهبری نموده است. به این صورت که اغلب کشورها علاوه بر داشتن قانون ملی درباره حق مؤلف در قالب معاهدات بین‌المللی به یکدیگر تعهد سپرده‌اند که در قبال استفاده انتفاعی شهروندان خود از آثار علمی، ادبی یا هنری شهروندان آن کشورهای دیگر، حقوق آنها را رعایت کنند. آیا جایز است که جمهوری اسلامی ایران نیز این تعهدات دوجانبه را با کشورهای دیگر بپذیرد؟ مقام معظم رهبری در پاسخ مرقوم داشته‌اند: حق‌التألیف درباره مؤلفین و مصنفین داخل کشور امری منطقی و شرعی است لکن انعقاد قرار داد متقابل این حق (کپی رایت) را با کشورهای دیگر در حال حاضر مفید و به مصلحت نمی‌دانم بلکه به ضرر و برخلاف مصلحت می‌دانم (چیت‌سازیان، ۱۳۷۵).

آنچه از این فتوا و نیز سایر پاسخ‌های مقام معظم رهبری در مسئله مورد بحث مستفاد می‌گردد این است که ایشان نیز این حقوق را عقلاً و شرعاً جایز و لازم‌الرعایه می‌دانند و عدم انعقاد پیمان با کشورهای دیگر را به‌دلیل فقدان مصلحت جایز نمی‌دانند. در حقیقت ایشان با حکم ثانوی که از اختیارات ایشان است حکم شرعی خود مبنی بر مشروع بودن رعایت این حقوق نسبت به سایر کشورها را به‌طور موقت ترک نموده‌اند و دلیل امر نیز واضح است زیرا کشور ما اکنون در حال رشد و ترقی است و روز به روز به یافته‌های کشورهای پیشرفته دنیا حداقل در زمینه‌های علمی نیازمند است و با وجود خصومت‌های آشکار و نهان قدرت‌های بزرگ هیچ تضمینی وجود ندارد که در صورت الحاق ایران به کنوانسیون‌های فوق مشکلی در جهت بهره‌برداری از کتب، نرم‌افزارها و اطلاعات اینترنتی برای محققان و دانشمندان داخلی به وجود نیاید و آن اطلاعات به سهولت یا با هزینه‌های متعارف به ما داده شود. بنابراین، رهبری در عین وقوف به جنبه‌های شرعی موضوع هزینه‌های عدم‌الحاق را قابل‌تحمل‌تر دانسته‌اند و از طرف دیگر برای حمایت از تلاش محققین و مصنفین در داخل کشور این حقوق به‌رسمیت شناخته شده تا انحصاری بودن آنها برای ایشان تشویقی جهت ادامه تلاششان باشد.

۶. وضعیت مقررات مالکیت فکری در ایران

لازمه تولید علم، فضایی امن است تا صاحب اندیشه احساس کند از نتیجه علم و اندیشه خود بهره‌مند می‌شود و در این رابطه احساس امنیت کند. ابزار حقوقی که بتواند این حمایت را انجام دهد حقوق مالکیت

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-11]

فکری و معنوی است تا جامعه هم بتواند از نتیجه این علم حداکثر استفاده را بکند. در قوانین ملی کشورها، هم اختراعات، علائم تجاری و هم آثار ادبی و هنری مورد حمایت قرار می‌گیرند.

حقوق مالکیت فکری فقط از ایده فرد مخترع حمایت می‌کند. به‌طوری‌که در معاهده (TRIPS)[1] درخصوص تجاری‌سازی بندی نیندیشیده است. ایران در سال‌های اخیر در مورد حمایت از اختراعات فعالیت‌هایی را آغاز نموده است (به‌ویژه پس از انقلاب) و در حوزه قانونگذاری در مقایسه با کشورهای همسایه جایگاه بهتری داریم. قانون تجارت الکترونیکی در سال ۱۳۸۳، قانون حمایت از نرم‌افزارهای رایانه‌ای در سال ۱۳۷۹ و در جهت به روز کردن قوانین، قانون ثبت اختراعات، علائم تجاری و طرح‌های صنعتی در سال ۱۳۸۶ تصویب و اصلاح شد؛ همچنین، قانون حمایت از مالکیت فکری در فضای سایبر به کمک یکی از وزارتخانه‌ها در حال تدوین است (میرحسینی، ۱۳۸۸).

در ایران مقررات مختلفی در مورد مالکیت فکری از دیرباز وجود داشته است. نخستین قانون مالکیت فکری ایران در سال ۱۳۰۴ در حوزه مالکیت صنعتی بود و تحت‌عنوان "قانون ثبت علائم تجارتی ایران" به تصویب رسید و آیین‌نامه اجرایی آن در سال ۱۳۰۶ تصویب شد. بعدها در سال ۱۳۱۰ قانون مزبور بازنگری شد و قانون ثبت علائم و اختراعات به تصویب رسید و قانون قبلی لغو گردید. آیین‌نامه اجرایی آن نیز تحت‌عنوان "اجرای قانون علائم تجارتی و اختراعات" در همان سال تصویب شد. یک پیمان بین‌المللی معروف به اتحادیه پاریس برای حمایت از مالکیت صنعتی و تجارتی و کشاورزی مصوب ۱۸۸۳، که ایران در سال ۱۳۳۷ به آن ملحق شده، از دیگر اسناد قانونی ایران در این زمینه است (کاتوزیان، ۱۳۸۲).

از آن پس، قانون‌هایی که در ایران تاکنون در مورد حقوق مالکیت معنوی تصویب شده‌اند به‌صورت زیر هستند.

- قانون حمایت حقوق مؤلفان و مصنفان و هنرمندان، مصوب ۱۳۴۸
- قانون ترجمه و تکثیر کتب و نشریات و آثار صوتی، مصوب ۱۳۵۲
- قانون حمایت از حقوق پدیدآورندگان نرم‌افزارهای رایانه‌ای، مصوب ۱۳۷۹
- قانون تجارت الکترونیکی، مصوب ۱۳۸۲
- قانون ثبت ارقام گیاهی و کنترل و گواهی بذر و نهال، مصوب ۱۳۸۲
- قانون نشانه‌های مبدأ جغرافیایی کالا، مصوب ۱۳۸۳
- قانون ثبت اختراعات، طرح‌های صنعتی و علائم تجاری، مصوب ۱۳۸۶

1. Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-11]

عهدنامه‌های بین‌المللی در زمینه حقوق مالکیت معنوی که ایران در آنها عضویت پیدا کرده است به‌صورت زیر هستند:

- کنوانسیون مالکیت صنعتی پاریس، دسامبر ۱۹۵۹
- کنوانسیون مالکیت صنعتی پاریس (اصلاحات استکهلم)، مارس ۱۹۹۹
- کنوانسیون تأسیس سازمان جهانی مالکیت فکری، مارس ۲۰۰۲
- موافقتنامه مادرید (علائم)، دسامبر ۲۰۰۳
- پروتکل مادرید، دسامبر ۲۰۰۳
- موافقتنامه مادرید (نشانه‌های مبدأ)، ژوئن ۲۰۰۴
- موافقتنامه لیسبون، مارس ۲۰۰۶
- معاهده همکاری در ثبت اختراع، ژوئیه ۲۰۱۳

سه مرجع دولتی و یک مرجع غیردولتی به امر حقوق مالکیت معنوی می‌پردازند که عبارتند از:

- اداره مالکیت صنعتی
- وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی
- شورای عالی انفورماتیک
- شورای حمایت از حقوق تألیف و نشر (غیردولتی)

برخی چالش‌های موجود در کشور برای پیوستن به موافقتنامه‌های حقوق مالکیت معنوی:

هنوز هم چالش‌هایی برای پذیرش حقوق مالکیت معنوی در ایران وجود دارد که بخشی از دلایل آن، عدم کاوش و تبیین مبانی فقهی و شرعی این موضوع است.

مجلس شورای اسلامی، قانون الحاق ایران به موافقتنامه تأسیس سازمان جهانی مالکیت فکری را در سال ۱۳۸۰ تصویب کرد، اما علیرغم عضویت در موافقتنامه پاریس که مربوط به مالکیت صنعتی است تا کنون از عضویت در موافقتنامه‌های مربوط به حق نسخه‌برداری سازمان مزبور خودداری کرده است. بحث‌های مربوط به عضویت در موافقتنامه‌های مختلف سازمان مزبور و مزایا و معایب آن همواره در مجامع علمی و رسمی ایران مطرح بوده است، زیرا ارتباطات فرهنگی و اقتصادی در سطح جهانی مستلزم پیوستن و عضویت در بسیاری از موافقتنامه‌ها، اتحادیه‌ها و سازمان‌های مرتبط است. به همین دلیل در سال ۱۳۷۶ تحقیقی توسط معاونت فرهنگی وزارت ارشاد صورت گرفت تا نتایج پیوستن ایران به سازمان مزبور را از نظر تأثیر آن بر حقوق نسخه‌برداری و مسائل نشر در ایران بررسی کند. نتایج بررسی‌های رسمی فوق نشان داد که در درازمدت عضویت در این موافقتنامه‌ها به‌نفع کشور و به‌ویژه تولیدکنندگان آثار فکری است. در پژوهش

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-11]

فوق، یکی از دلایل اصلی عدم‌توجه به مسئله حق‌مؤلف پس از انقلاب اسلامی، فتوای امام خمینی (ره) مبنی بر شرعی نبودن اصل حق‌مؤلف بیان شده است (وب سایت سازمان اسناد و کتابخانه ایران).

گروهی، عضویت در موافقتنامه‌های مربوط به حق نسخه‌برداری را مخالف دسترسی آزاد و کم‌هزینه مردم به اطلاعات و تهدیدی برای صنعت نشر کشور تلقی می‌کنند. البته افراد حقیقی و حقوقی زیادی با نسخه‌برداری غیرمجاز از آثار فکری دیگران به ثروت‌های انبوهی رسیده‌اند، اما بدون شک، تردید و امتناع بیشتر برای عضویت در این موافقتنامه‌ها بیش از هر چیز منافع تولیدکنندگان آثار فکری و صاحبان حقوق نسخه‌برداری را تهدید می‌کند. این تهدید شامل تولیدکنندگان ملی و خارجی است. در واقع منافع گروهی از افراد به قیمت پایمال کردن منافع مادی و معنوی صاحبان واقعی حقوقی است که برای تولید و انتشار آثار خود سرمایه‌گذاری کرده‌اند. بدون شک چنین نگرش و تصمیمی کشور را از تلاش بیشتر و با انگیزه دانشمندان و محققان و تولیدکنندگان آثار فکری و نیز ناشران آنها محروم و به همان نسبت فضا را برای استفاده سودجویانه افراد دیگر باز می‌کند. در چنین شرایطی حتی بسیاری به‌جای تولید اطلاعات بیشتر و کیفی به ترجمه و گاهی حتی سرقت ادبی و علمی روی می‌آورند. لازمه پیوستن به اقتصاد و صنعت بین‌اللملی نشر و رونق تجارت در این حوزه، احترام به حقوق بین‌الملل است.

۷. نتیجه‌گیری

در این مقاله تلاش شد تا موضوع حقوق مالکیت معنوی و تأثیرات و مزیت‌های آن در توسعه اقتصادی مورد بحث قرار گیرد. وضعیت مقررات مالکیت معنوی در ایران به‌طور خاص بررسی گردید و فهرستی از قوانین و همچنین پیمان‌های بین‌المللی که ایران آنها را پذیرفته و یا در آنها عضویت یافته است مورد اشاره قرار گرفت. از مرور نوشتارها مشخص شد که هنوز هم در پذیرش قوانین مالکیت معنوی چالش‌هایی وجود دارد که به‌طور اختصار مورد اشاره قرارگرفته و راهکاری برای برون‌رفت از آنها مطرح می‌شود:

- با توجه به اینکه هم‌اکنون کشور ایران به‌عنوان عضو ناظر در سازمان تجارت جهانی پذیرفته شده است و از طرفی وضعیت حضور در معاملات و مبادلات تجاری جهانی اقتضاء هماهنگ بودن با مقررات سازمان مذکور را دارد (به‌ویژه ضمیمه (ج) موسوم به موافقتنامه راجع به جنبه‌های مرتبط با حقوق مالکیت معنوی TRIPs)، این امر ایجاب می‌نماید علاوه بر اصلاح و تکمیل قوانین، در جهت ایجاد این هماهنگی، تشکیلات اجرایی و قضایی کشور نیز از لحاظ کمی و کیفی در این زمینه مورد توجه ویژه‌ای واقع شود. تخصصی شدن محاکم و بهره‌مندی از اطلاعات روز جهانی و همچنین تبعیت نمودن از شیوه خاص دادرسی ضروری به نظر می‌رسد، زیرا میزان سرمایه‌ای که در رابطه با علائم تجاری نقل‌وانتقال می‌یابد و نقشی که

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-11]

علائم تجاری در اقتصاد جهانی و کشورها ایفا می‌نمایند به‌عنوان یک حقیقت غیر قابل انکار وجود دارد و بی‌توجهی به وضعیت کمی و کیفی موجود، تخصصی نمودن محاکم و عدم توجه به نظام دادرسی مربوطه، نظام قضایی و محاکم را در آینده نزدیک با مشکل جدی روبرو خواهد ساخت (کریمی، ۱۳۸۸)

- کمبود کاوش و تحقیق در مبنای فقهی و شرعی حقوق مالکیت معنوی؛ به‌عنوان مثال وجود فتوای امام خمینی (ره) مبنی بر عدم شرعی بودن اصل حق مؤلف که احتمالاً با توجه به شرایط حاکم در زمان مربوطه بوده، نشان می‌دهد که لازم است محققان علوم فقهی و حقوق اسلامی با توجه به شرایط روز بین‌المللی و در نظر گرفتن منافع کلان و بلندمدت کشور، مبنای فقهی و حقوقی این موضوع را مورد تفحص و کاوش و یا بازنگری قرار دهند.

- کمبود قانونگذاری؛ با توجه به مزیت‌هایی که در بخش قبلی برای پذیرش و اعمال حقوق مالکیت معنوی بیان شد و با توجه به تأثیر آن بر توسعه اقتصادی کشور، به‌نظر می‌رسد قوه قانونگذاری کشور می‌بایست توجه بیشتری را به این موضوع مبذول دارد و از طریق پژوهش‌های کارشناسی و استفاده از مراکز دانشگاهی و حوزوی، قوانین مربوط به حقوق مالکیت معنوی و شیوه‌های اجرای آنها را تبیین و ترویج نماید. می‌بایست مطالعات و پژوهش‌های بیشتری صورت گیرد و از تجارب کشورهای دیگر در این زمینه نیز استفاده شود.

- وجود اختلاف در درک مفاهیم؛ به‌عنوان مثال حقوق نسخه‌برداری حقوق عامی است که حق مؤلف بخشی از آن می‌شود، اما تقریباً در تمام متون مربوط به حقوق مالکیت فکری و حتی در متون رسمی، ۲ واژه حق مؤلف و حق نسخه‌برداری و جنبه‌های مختلف آن به اشتباه به‌جای هم به‌کار می‌روند و هنوز درک درستی از مفهوم و مصداق‌های آنها وجود ندارد. بنابراین، لازم است که مفاهیم مربوط به حقوق مالکیت معنوی یکسان‌سازی و شفاف‌سازی شود.

پیشنهاد می‌شود برای پیگیری مشکلات و مطالبات مخترعان در حوزه مالکیت فکری و تجاری‌سازی فناوری، دبیرخانه این همایش دائمی شود (به‌صورت غیردولتی باشد) و سازمان‌های درگیر از جمله اداره‌کل مالکیت صنعتی، وزارت علوم، مجلس شورای اسلامی از تشکیل و توسعه این دبیرخانه حمایت نمایند تا دبیرخانه فعال شکل بگیرد. تلاش برای یافتن نهادی غیر از شخص مخترع که بتواند تجاری‌سازی نوآوری را به‌عهده بگیرد؛ علاوه بر پیگیری مشکلات مخترعان، ایجاد هماهنگی با دستگاه‌ها و نهادهای مختلف و فعال کردن ارتباط‌ها و عملیاتی کردن فعالیت‌ها و تحریک تشکل‌های تخصصی در راستای اهداف توسعه فناوری می‌تواند از اهداف عالیه دبیرخانه دائمی همایش باشد (فرهنگی، ۱۳۸۸).

آینده می‌توان تأثیرات پذیرش حقوق مالکیت معنوی را به‌صورت عملی بر یک بخش خاص با استفاده از داده‌های یک بازه زمانی چندین ساله مورد مطالعه قرار داد. در این مقاله به‌صورت نظری و تئوریکی به موضوع نزدیک شدیم، اما درعین‌حال در تحقیقات

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-11]

منابع

بزرگی، وحید (۱۳۸۲)، "سازمان جهانی بازرگانی، حقوق مالکیت فکری و کشورهای در حال توسعه"، *مجله اطلاعات سیاسی اقتصادی*، شماره‌های ۱۷۳ و ۱۷۴، ص ۱۹۲.

بزرگی، وحید (۱۳۸۸)، " حقوق مالکیت فکری در سازمان جهانی تجارت"، همایش ملی مالکیت فکری.

چیت‌سازیان، مرتضی (۱۳۷۵)، *حقوق مالکیت‌های فکری دانشکده الهیات*، رساله دکترا، دانشگاه تهران.

حسینی، سید حسن (۱۳۹۱)، *مقدمه‌ای بر حقوق مالکیت معنوی*، تهران: میزان، چاپ دوم، ص ۱۹.

صدر، سید محمد باقر (۱۹۷۹)، اقتصادنا، بیروت، ص ۴۳۳.

صفایی، سید حسین (۱۳۸۲)، *دوره مقدماتی حقوق مدنی*، جلد اول: اشخاص و اموال، تهران: میزان، چاپ دوم.

طارم‌سری، مسعود (۱۳۸۵)، "نقش حمایت از حقوق مالکیت فکری در توسعه صادرات با رویکرد زنجیره تأمین"، *فصلنامه اقتصاد و تجارت نوین*، شماره ۶.

فرهنگی، محمد حسین(۱۳۸۸)، همایش ملی مالکیت فکری.

فطرس، محمدحسن، فرزین، محمدرضا و ابوالفضل نجارزاده (۱۳۹۰)، "بررسی اثر حقوق مالکیت معنوی بر روی نوآوری کشورهای اسلامی در حال توسعه"، *پژوهش‌های اقتصادی*، شماره ۱.

کاتوزیان، ناصر (۱۳۸۲)، *دوره مقدماتی حقوق مدنی: اموال و مالکیت*،تهران: میزان ، چاپ هفتم.

کریمی، محمدحسین (۱۳۸۸)، " چالش‌های حقوقی نظام ثبت علامت تجاری در ایران"، همایش ملی مالکیت فکری.

کیانی، محمدحسن (۱۳۸۸)، همایش ملی مالکیت فکری.

موسوی بجنوردی، سیدمحمد (۱۳۷۳)، میزگرد روزنامه همشهری پیرامون کپی‌رایت با تصرف، ۲۴ آبان ماه.

موسوی بجنوردی، سید محمد (۱۳۷۱)، *فصلنامه رهنمون*، مدرسه عالی شهید مطهری، شماره ۲، صص ۲۱۲ و ۲۱۱.

میرحسینی، سید حسن (۱۳۸۸)، همایش ملی مالکیت فکری.

وب‌سایت انجمن حقوق مالکیت فکری ایران: http://new.iriplaw.ir.

وب‌سایت سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران: http://portal.nlai.ir.

وب‌سایت ویکی‌پدیا: http://fa.wikipedia.org.

یزدانی، عباس (۱۳۸۱)، "حق مؤلف در اندیشه‌های فقهای معاصر امامیه"، *فصلنامه کتاب‌های اسلامی*، شماره ۹، ص ۴۰.

Branstetter, L., Fisman, R., Fritz Foley, C. & K. Saggi (2011), "Does Intellectual Property Rights Reform Spur Industrial Development?,"*Journal of International Economics*, PP. 27–36.

Hastings Law Journal (2001), "Article 4, No. 6 of the Constitution of 1867 (German)", Vol. 52, P. 1255.

Legar (2006), "Intellectual Property Rights and Innovation in Developing Countries: Evidence from Panel Data", Proceedings of the German Development Economics Conference, Berlin.

Chen,Y. & T. Puttitanun (2005), "Intellectual Property Rights and Innovation in Developing Countries", Journal of Development Economics, Elsevier.

Kanwar, S. 0& R. Evenson (2003), "Does Intellectual Property Protection Spur Technological Change?", *Oxford Economic Papers*, Oxford Univ Press.

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-11]